

Biokatalyzátory

Enzym – je jednoduchá či složená bílkovina s katalytickou aktivitou. Enzymy určují povahu i rychlost chemických reakcí a řídí většinu biochemických procesů v těle všech živých organismů včetně člověka. Základní složkou enzymů jsou proteiny, na něž se velmi často vážou další přídatné molekuly známé jako kofaktory nebo prostetické skupiny, které se podílí na katalýze. Samotná enzymatická reakce probíhá obvykle v tzv. aktivním místě enzymu. Aktivita enzymů je závislá na koncentraci substrátu, teplotě, pH, přítomnosti aktivátorů a inhibitorů (Šulcová a Böhmová, 2007).

Štěpení škrobu slinnou amylasou

Pomůcky: sada zkumavek ve stojanu, Petriho misky, kádinka, kahan, trojnožka, síťka, zápalky, třecí miska s tloučkem, rychlovarná konvice, velká kádinka.

Chemikálie: Lugolův roztok (tj. 1 g KI a 0,35 g jodu rozpustíte asi v 30 cm³ vody a doplňte roztok na 100 cm³), vzorek slin z vypláchnutí úst.

Materiál: lžíce rýže

Postup:

1. Krátce povaříme lžící rýže ve vodě, suspenzi škrobu necháme vychladnout, poté rozdělíme po 5 cm³ do tří zkumavek.
2. Do první zkumavky se suspenzí rýžového škrobu přidáme 2 cm³ původního roztoku slin, do druhé přidáme 2 cm³ povařeného roztoku slin, třetí zkumavku necháme jako srovnávací.
3. Do kádinky natočíme příjemně teplou vodu z kohoutku a do této lázně vložíme všechny tři zkumavky.
4. Po 15 minutách uděláme ve všech zkumavkách zkoušku roztokem jodu na přítomnost škrobu.

Závěr:

Ve slinách je obsažen enzym ....., který štěpí ..... na menší jednotky ....., nakonec až na disacharid ....., který se již projevuje sladkou chutí. Kratší úseky ..... poskytují s jodem ..... zbarvení, zatímco ..... poskytuje ..... zbarvení. Bílkovinná složka enzymu ..... působením vysoké teploty ....., takže enzym ztrácí svou funkci a nezpůsobuje již štěpení škrobu.

Štěpení škrobu rostlinnými amylasami

Pomůcky: sada zkumavek ve stojanu, Petriho misky, kádinka, kahan, trojnožka, síťka, zápalky, třecí miska s tloučkem, rychlovarná konvice, velká kádinka.

Chemikálie: Lugolův roztok (tj. 1 g KI a 0,35 g jodu rozpustíte asi v 30 cm³ vody a doplňte roztok na 100 cm³), vzorek slin z vypláchnutí úst.

Materiál: suchý hrách či fazole, naklíčený hrách či fazole, lžíce rýže.

Postup:

1. Krátce povaříme lžící rýže ve vodě, suspenzi škrobu necháme vychladnout, poté rozdělíme po 5 cm³ do tří zkumavek.
2. Do první zkumavky se suspenzí rýžového škrobu přidáme pokrájená naklíčená zrnka a rozmícháme, do druhé přidáme roztlučená suchá zrnka a rozmícháme, třetí zkumavku necháme jako srovnávací.
3. Do kádinky natočíme příjemně teplou vodu z kohoutku a do této lázně vložíme všechny tři zkumavky.
4. Po 15 minutách uděláme ve všech zkumavkách zkoušku roztokem jodu na přítomnost škrobu.

Závěr:

Důkaz škrobu je pozitivní ve zkumavce se ..... zrnky. Klíčící zrnko využívá ..... k štěpení zásobního škrobu na ..... jednotky. Při bobtnání zrna se začínají uvolňovat ....., které intenzivně pracují po celou dobu klíčení, až do vyčerpání .....

Štěpení sacharosy kyselou hydrolýzou

Pomůcky: sada zkumavek ve stojanu, skleněná tyčinka, kádinka, kahan, trojnožka, síťka, zápalky, třecí miska s tloučkem, rychlovarná konvice, velká kádinka.

Chemikálie: 5% roztok pentahydrátu síranu měďnatého, 10% roztok uhličitanu sodného, kyselina citronová, sacharosa.

Postup:

1. V 100 cm³ vody rozpustíme 1 lžičku sacharosy, 10 cm³ roztoku odlijeme stranou a do zbytku přidáme 3 krystalky kyseliny citronové a směs přivedeme k varu.
2. Do první zkumavky vlijeme 7 cm³ původního roztoku sacharosy, do druhé 7 cm³ roztoku povařeného s kyselinou.
3. K oběma vzorkům přidáme 2 cm³ 10% roztoku hydroxidu sodného a zamícháme.
4. Do kádinky s teplou vodou vložíme zkumavky, do nichž přidáme 1 cm³ 5% roztoku síranu měďnatého a zamícháme (vzniká modrá sraženina).
5. Po 5–10 minutách v horké lázni pozorujeme barevné změny.

Závěr:

Sacharosa je ..... disacharid tvořený spojením molekul ..... a ....., které mají ..... vlastnosti a dávají ..... Fehlingovu zkoušku. Glykosidická vazba mezi oběma ..... podléhá .....

Enzymatické štěpení sacharosy

Pomůcky: sada zkumavek ve stojanu, skleněná tyčinka, kádinka, kahan, trojnožka, síťka, zápalky, třecí miska s tloučkem, rychlovarná konvice, velká kádinka.

Chemikálie: 5% roztok pentahydrátu síranu měďnatého, 10% roztok uhličitanu sodného, sacharosa.

Materiál: sušené droždí

Postup:

1. V 100 cm³ vody rozpustíme 1 lžičku sacharosy.
2. Do 4 zkumavek nalijeme vždy 5 cm³ roztoku sacharosy, do všech přisypeme na špičku nože sušeného droždí a zamícháme.
3. Do první zkumavky přilijte 5–10 cm³ roztoku síranu měďnatého. Druhou zkumavku dáme do vroucí vodní lázně a necháme vařit 2–3 minuty. Třetí zkumavku umístíme do mrazničky. Čtvrtou zkumavku umístíme do kádinky naplněné teplou vodou z vodovodu. Do páté – kontrolní – zkumavky nalijeme pouze 5 cm³ roztoku sacharosy.

Do šesté – kontrolní zkumavky nalijeme pouze 5 cm³ vody a rozmícháme v ní na špičku nože sušeného droždí.

4. Všechny zkumavky ponecháme nejméně 30 minut stát. Poté provedeme ve všech důkaz na přítomnost redukujících sacharidů (ke všem vzorkům přidáme 2 cm³ 10% roztoku hydroxidu sodného a zamícháme, přidáme 1 cm³ 5% roztoku síranu měďnatého a zamícháme).
5. Po 5– 10 minutách v horké lázni pozorujeme barevné změny.

Závěr:

Kvasinky z droždí (*Saccharomyces*) metabolizují zkvasitelné ..... na oxid uhličitý, což způsobuje ..... těsta. Sacharosa není ..... cukr, štěpí ji kvasinky pomocí enzymu invertasy na ..... a ....., které jsou kvasinkami ..... Účinnost enzymu ..... je ovlivňována ..... prostředí. V přítomnosti měďnatých iontů dochází k ..... bílkovin. K redukci došlo ve zkumavkách s .....

Katalasa v potravinách

Pomůcky: sada zkumavek ve stojanu, zápalky, nůž, prkénko, špejle.

Chemikálie: 10% roztok sacharosy, 10% roztok peroxidu vodíku.

Materiál: kiwi, citron, mrkev, celer, brambora, jablko, paprika, cibule, sušené nebo čerstvé droždí.

Postup:

1. V menší kádince připravíme 20 cm³ 10% vlažného roztoku sacharosy a vsypeme do něj čtvrt lžičky droždí a necháme 10 minut vzejít.
2. Do zkumavek (podle počtu použitých potravin) nalijeme vždy 5 cm³ 10% roztoku peroxidu vodíku.
3. Do zkumavek s peroxidem umístíme stejně velký kousek ovoce a zeleniny, do poslední zkumavky nalijeme asi 2 cm³ suspenze droždí.
4. Po 2–5 minutách porovnáme a zapíšeme intenzitu reakcí v jednotlivých zkumavkách.
5. Do zkumavky s nejintenzivnější reakcí vsuneme doutnající špejli a poznamenejme její chování, zapíšeme rovnici reakce.

Rovnice:

Závěr:

Enzym ..... katalyzuje rozklad peroxidu vodíku. Vznikající .....
 identifikujeme ..... Při dostatečné koncentraci kyslíku nad hladinou
 zkumavky špejle ..... Nejintenzivnější reakce byla ve zkumavce .....
 Katalasa se vyskytuje v .....

Účinnost enzymu katalasy v závislosti na pH

Pomůcky: sada zkumavek ve stojanu, zápalky, nůž, indikátorové papírky.

Chemikálie: 10% roztok peroxidu vodíku, ocet, 5% roztok prací sody.

Materiál: brambora

Postup:

1. Připravíme si pět zkumavek s roztoky – viz tabulka.
2. Všechny zkumavky doplníme vodou do 5 cm³, zamícháme, změříme pH pomocí univerzálních papírků a zapíšeme do tabulky.
3. Do každé zkumavky přidáme 3 cm³ peroxidu vodíku.
4. Nakrájíme z omyté a oloupané brambory plátek silný 0,5 cm a vhodíme do zkumavek.
5. Po 2–4 minutách porovnáme a zapíšeme intenzitu reakcí v jednotlivých zkumavkách.

Tabulka:

Zkumavka	Roztoky	pH		Intenzita reakcí
1.	5 cm ³ octa			
2.	0,5 cm ³ octa			
3.	nic			
4.	0,5 cm ³ prací sody			
5.	5 cm ³ prací sody			

Závěr:

Optimální pH katalasy je .....

Rostlinné proteasy

Pomůcky: Petriho miska, nůž, kádinka, kahan, trojnožka, síťka, zápalky, tyčinka, tři krystalizační misky, párátko.

Chemikálie: želatina

Materiál: šunkový salám nebo Vysočina, jablko, citron, čerstvé kiwi nebo čerstvý ananas.

Postup:

1. Kolečko salámu položíme na Petriho misku a na něj dále od sebe rozložíme část plátku citronu, jablka a kiwi.
2. Necháme jeden den a poté pozorujeme strukturu salámu pod jednotlivými druhy ovoce.
3. Podle návodu připravíme asi 150 cm³ želatiny, nalijeme do tří nádobek a necháme přes noc ztuhnout. Na každou z misek položíme plátek ovoce a necháme půl dne působit. Pozorujeme strukturu želatiny pod jednotlivými druhy ovoce.

Závěr:

Enzymy ..... štěpí bílkoviny přítomné v ..... a ..... na ..... řetězce. Po působení enzymu salám ....., želatina .....

Denaturace enzymů

Pomůcky: sada zkumavek, nůž, kádinka, kahan, zápalky, držák na zkumavku

Chemikálie: 10% roztok peroxidu vodíku, ocet, 5% roztok síranu měďnatého

Materiál: čerstvá neloupaná brambora

Postup:

1. Do 4 zkumavek nalijeme vždy 3 cm³ peroxidu vodíku, do první zkumavky přidáme 5 cm³ octu, do druhé zkumavky 5 cm³ 5% roztoku síranu měďnatého, do třetí a čtvrté zkumavky 5 cm³ vody.
2. Bramboru oloupáme, nakrájíme na malé kousky a vylouhujeme 5 minut ve 100 cm³ studené vody. Polovinu výluhu zahřejeme nad kahanem k varu.
3. Do první, druhé a třetí zkumavky nalijeme vždy 3 cm³ výluhu ze syrové brambory, do čtvrté zkumavky místo toho přidáme 3 cm³ povařeného výluhu z brambory
4. Pozorujeme intenzitu reakce v jednotlivých zkumavkách.

Závěr:

Působením vysoké ....., přítomnosti ..... a extrémních hodnot pH dochází k .....bílkovinné části enzymu. Pozorujeme ..... intenzity nebo ..... zastavení probíhající reakce.

Pojídač vajec

Pomůcky: malý hrnec, 2 skleněné džbány, polévková lžice, nůž, lepicí značkovače, fix

Chemikálie: voda

Materiál: vajíčko, bio prášek, obyčejný prášek na praní

Postup:

1. Vajíčko vaříme natvrdo 5-8 minut. Po uvaření jej ihned vložíme do studené vody a oloupeme.
2. Do jednoho skleněného džbánu dáme plnou polévkovou lžící obyčejného pracího prášku a do druhé džbánu dáme velkou lžící biologického pracího prášku. Oba džbány si označíme.
3. Do obou džbánů přidáme devět velkých lžic teplé vody a důkladně mícháme, dokud prací prášek úplně nezmizí.
4. Vajíčko opatrně rozřízneme na dvě stejné poloviny a každý kus vaječného bílku vložíme do různých džbánů. Džbány dáme na dva dny na teplé místo. (Nejlépe je zabalíme do hadru a dáme k teplému topení).
5. Po dvou dnech vyndáme kusy vaječných bílků ze džbánů a pozorujeme.

Princip pokusu:

V jednom džbánu pozorujeme větší kus vaječného bílku, který se nerozpustil ve vodě s obyčejným pracím práškem, a v druhém džbánu pozorujeme pouze malý kus vaječného bílku, který zůstal ve vodě s bio pracím práškem. Enzymy, které jsou přítomny v bio prášku, totiž štěpí molekuly vaječného bílku (především bílkoviny) na menší molekuly, které se rozpouštějí do vody. Bio prášek tedy obsahuje enzymy, které lépe odbourávají látky (biologické nečistoty).

Sladký chléb

Materiál: sliny ústní dutiny, bílý chléb či jiné potraviny (brambory, rýže, bábovka apod.)

Postup:

1. Do úst si vložíme kousek bílého chleba, který důkladně požvýkáme, ale nepolykáme.
2. Pozorujeme, jak se po nějaké době změní chuť chleba, a chuť si zapamatujeme.

Princip pokusu:

Po určité době žvýkání chleba si můžeme všimnout, že je chléb sladší než na samotném počátku. Potraviny jako chléb, brambory či rýže jsou totiž velmi bohaté na škrob, což je zásobní polysacharid rostlin skládající se z mnoha glukosových jednotek. Tzv. α -amylasa nazývající se ptyalin, která je v ústní dutině produkována slinnými žlázami, hydrolyticky rozkládá tento škrob na jednodušší cukry (přes dextriny na maltosu, glukosu atd.). Škrob sladce nechutná, ale maltosa a glukosa ano, takže po určité době cítíme sladší chuť.